

Соколёнок

5/2017

сентябрь-октябрь

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Вахтунизни муџџуџџ тахъай ярх хъана
Инкъилабдин игитар, чи пайдахар,
Эгер гватџа чи девирдив дамахар,
Куъ къисметар, такабурлу даџ хъана.

Чи вилик ква, ярџай, муџџвай аквада,
џар са џар хъиз Ленина тур несилриз.
Вафалу я хвани руш а весийриз,
џар са касдин џавурда халкъ аквада.

Са несилар хъџиз, къџезва масабур,
Зул къџедаивал, галай џийи меџерар,
џар дидедиз вичин бала баџа я.

Тек вахтуни хъџава алабур,
Къил акъудиз уџмуърдин тик рекъарай,
Абурун къисмет чи къе я, чи пака я.

ЧЕХИ ОКТАБРДИН РЕВОЛЮЦИЯДИН 100 ЙИС ТАМАМ ХЪУНИЗ ТАЛУКЪ ЯЗ

ВИРИ УЪМУЪР ЖЕНГ ХЪАЙИ КАС

Дагъустанда халкъдин бахтлувал патал женг Чугур къегьал рухвайрин арада Нажмудин Самурскийди къетлен чка къазва.

Кавказдин чехи дагъларин – Шагь-дагъдин Базардюзьудин ва Шалбуздагъдин юкьва Европада виридалайни къакъан хуър тир Къурушрин хуър ава. Нажмудин Самурский 1892-йисуз гъа и хуъре дидедиз хъана.

1902-йисуз ада Ахцегъа ахъайнавай урус училищеда кЕлиз башламишна. 1916-йисалай Бакуда нефтАдин мяденра кВалахна. 1917-йисуз большевикрин партиядин член хъана.

Граждан дяведин виридалайни четин йисара Н.Самурский Астраханда хъана. Ана инкъилабдин кВалах къиле тухуз, ада Дагъустандихъ галаз алакъа хуъзвай.

1919-йисуз Москвада РагъэкъечІдай патан халкъарин Коммунистический съезд къиле фена. Ана Н.Самурскийди ва К.Мамедбекова чЕхи вождь В.И.Ленинан докладихъ яб акална.

Партияди Н.Самурский Дагъустандиз кВалахал рахкурна. 1920-йисуз ам Дагъустандин ревкомдин членвиле хъана. 1920-йисан 15-июлдиз Темирхан-Шурада Дагъустандин ре-

волюционный комитетрин 1-съезд хъана. Анал Дагревкомдин патай Н.Самурский ва У.Коркмасов речь рахана.

1921-йисалай Н. Самурский Дагъустан АССР-дин ЦИК-дин председателвиле хъана. Ам гъакІни СССР-дин ЦИК-дин ва ВЦИК-дин член тир. 1924-йисан октябрдиз къиле фейи СССР-дин ЦИК-дин сессиядал Н.Самурский вичин речь рахана.

1929-йисалай ада Москвада чЕхи къуллугърал кВалахна. 1930-йисуз ада илимрин кандидатвиле диссертация хвена, алимвиле дережа къачуна. 1934-йисан эхирриз Н. Самурский Дагъустандиз обкомдин ВКП(б)-дин 1-лагъай секретарвиле хъана.

Н. Самурский тІвар-ван авай государственнй деятель хъана. Граждан дяведин йисара ялавлу женгчи хъайи ва ислягъ эцигунрин йисара халкъдин арада лайихлу гъуърмет къазанмишай Н.Самурский Краснй Знамядин къве ордендин сагъиб хъайи сад лагъай дагъустанви я. Адан вири уъмуър женг хъана. Адан уъмуъди халкъдин бахт патал шемини хъиз нур гана. Адан тІвар гъамиша хайи халкъдин мецел жеда.

Шарвилл Туридиз Атайвал

Са сеферда Алпанистандин пачагь Багъринуран кылиив Магъриб патан са уьлкведай хабардарар атана. Абуру лагъана:

– Вунни сагърай, ви халкъни, гъурметлу пачагь Багъринур! Чун ви кылиив чи пачагъди са ихътин кар-меслят аваз ракъурнава... Чи пагъливанриз ви пагъливарихъ галаз акъажиз, чпин къуватар алцумиз кланзава. Эгер вахъ лайихлу пагъливанар авачтла, я туш ви пагъливанар чи пагъливанри кланик кутуртла, вуна гъар йисуз чи пачагъриз са икъван харж гун лазим я. Адан патахъай, ингъе, гъа и чарче кхъенва.

Магъриб патан уьлкведин хабардарри чпив гвай пачагъдин чар пачагь Багъринурав вугана.

Пачагь Багъринура Туридин халкъ кватла, виридаз ван къведайвал чар келиз туна, лагъана:

– Гъан, гила чна вучда, жемьтар? И.Магъриб патан пачагълугъдин пагъливанрихъ галаз акъажиз, чпин

къуватар алцумиз алакьдай пагъливанар авани чахъ?

– Пагъливанар чахъ гзаф ава, пачагь, – лагъана инсанри. – Ви гъар пуд лагъай аскер са пагъливан я. Атурай кван иниз къвез кланзавайбур, килигда чун.

Пачагь Багъринур жемьтдин жавабдал рази хъана ва ада эл-адет тирвал хабардарриз хъсан туйн-хъун гана, вижевай балкланрал акъадарна, абур рекъе хутуна. Рекъе хутадайла, ада абурув жавабдин чар вугана, малумарна:

– Зун меслятдал рази я, амма, килиг, эгер куь пагъливанар кланик акатайтла, куьне ирид йисуз заз харж гуда. Ирид йисуз куь пагъливанри чаз нехирбанвални чубанвал ийида, чаз цанар цада ва гвенар гуьда.

– Ви хабар чна чи пачагъдал агакъарда, – жаваб гана хабардарри.

Алатна са къадар вахтар. Ахпа мадни са къадар вахт алатайла, Туридиз Магъриб патан уьлкведай пагълива-

нар атана, лугьуда. Гатана далдам, яна зурне, кIватI хьана эл-махлукь, эгечIда ибур зурба кьванер хкажиз, санай масаниз тухуз, инилай анал гадариз. Са кьван Магъриб патан уьлкведай атай пагъливанди хкажда, сад – чи пагъливанди. Ибурукай са пагъливанди гьар са гъилив сад къуна, зурба кьве бугъа хкажна, са маса пагъливанди гъа икIа-кьве балкIан санал. Ихътин парар чи пагъливанрилайни хкажиз алакьна, лугьуда.

Акъажунар пуд юкьузни пуд йифиз давам хьана. Вуж гъалиб жедатIа акваз, пагъливанри ахварни авунач. И чIавуз нубат кьуршахар къунал атана.

Пуд лагъай юкьуз пачагъ Багъринураз акуна: акъажунар куьтягъ жезва, кьуршахар къадайла вичин вири пагъливанар кIаник акатнава. Магъриб патан пагъливанар вири гъалиб хьанвай.

Дерт хьана пачагъ Багъринураз. Дерт хьана Туридин элдиз. Дерт хьана гъатта тIебиатдизни: цаварни а юкьуз гъалчIнавай, лугьуда. ГъикI дерт жедач кьван, Алпанистан уьлкведин вири пагъливанар инал атанвайла ва вири Магъриб патан уьлкведин пагъливанриз магълуб хъайила!

Эверна пачагъ Багъринура нуькерриз, суал гана:

– Куьне вири пагъливанриз эвернани?

– Виридаз эверна, пачагъ, анжах садаз эвернач. Сад ама, – жаваб гана чIехи нуькерди.

– Эвер тавурди вуж я?

– Чубан БарцIила вичиз хвавиле къабулай гада я, пачагъ.

– Ам вуч кас я, вуч кас туш?

– Акунрай дагъ хьтинди я,

гьар са спел хкажун патал пуд итимдин къуват бес жедач. Къекъведайла, чил зурзада, гъил юзурайла, цав рахада. ТIвар Шарвили я.

– Шарвили?

– Ун, пачагъ. Адан тIвар гъахьтинди я.

– Бес ам ахьтинди хъайила, адан тIварни ажебанди хъайила, куьне адаз ша вучиз лагъанач?

– Ам гъеле инсанрин арадиз экъечIнавайди туш. Ам дагъдин итим я, пачагъ. Гъамиша ви хипер хуьзва.

Чаз ада ина са хата-затI ийиз кичIе хъана. Ахьтиндал ихибар ийиз жеда-ни?

– Гьерекатна вач, эвера адаз! Пачагь Багъринура ша лугъузва лагь! Вичи хъсанвал ийида, вичизни хъсанвал хъийида лагь!

Фена нуькерар Шарвилидин кьилив дагълариз.

Агакбайла, аквада нуькерриз: рагун са зурба къван хкажна кьилел къуна, дагъдай агъуз Шарвили эвичIзава. Маса ни ялда ихътин къван?

ЭвичIзава Шарвили ва са нихъ галаз ятIани рахазва. Ам къекъведайла кIвачерик квай чил зурзавза, юзавза. На лугъуди чуьлдал, инсанда, малдал хъиз чан акъалтнава.

КичIе хъана нуькерриз. Акъвазна абур нефес къурана, сад-садаз килигиз кьилер галтадиз. И чIавуз хабарни

авачиз Шарвили агакьна яйлахдин тIулал. Инал ада вичи гъайи раг къуд цлал эцигна. Раг къуд цлал эцигайла, пачагь Багъринуран нуькверриз акуна хьи, инал чубан БарцIилни ала, адан къари Цийиварзни. Абур акурла нуькверрал чан ахкълалтна. Абуру чпин балкIанар виликди гълна.

– Гъуцари куь къуватар артухаррай! – лагъана нуькверри, анал агакбайла. – Куьне вучзава, вучзавач?

Нуькерри пачагь Багъринуран гафар ибурал агакьарна, Шарвили атана кIанзавайди лагъана.

– Аниз фин-тефин зи хчин вичин ихтияр я, – жаваб гана БарцIила. – Завай ам мажбур ийиз жедач. Амма пачагь Багъринур патал...

– Фида зун, дах! – лагъана Шарвиледи. – Фена, килигда зун ТIуридин инсанриз. Вири абур гъихътинбур ятIа акваз кIанда заз. Гъа са чIавуз заз чи пачагь Багъринурни аквада.

– АкI ятIа, вун акатайвал фена жедач, зи хва. Аниз фин патал ваз гамшдин лидикай цванвай ирид къат шаламар кIанда. Шаламарин къенени чна ирид къат сар твада.

– ЯтIа, хъуй. Фена, мегъуьн кьветар атIана, гъида за. Абурукай чна кьведа ругунар расда. Фена, зурба кьве къван гъида за.

Шарвили фена. БарцIила нуькерар суфрадикъ ацукьарна. Эл-адет тирвал адан къариди гъана тIуьнархъунар, вичихъ авай къван вири къафунар.

Нуькерри незвай чIавуз Шарвиледи кьветар галчIурна гъана, абурукай адани БарцIила вад декъикъада ругунар авуна. Ахпа Шарвиледи ругунрал эцигдай зурба кьве къванин гъана.

Ахпа Шарвиледи ни БарцIила герек шаламарни цвана, кIуртни.

Ахпа ругунрал алай къванерал балкIанрал алай нуьке-

рарни акъадарна, кІвачери ругунар галчІуриз-галчІуриз, Шарвили гъатна ТІуридиз рекъе.

Адан гуьгъуьниз БарцІилани адан къариди са хъверна, гъуцариз куьмекдиз эверна.

Шарвили акурла, эвел ТІуридин элдиз кичІе хъана. Ахпа, чпин кас тирди чир хъайила, виридаз шад хъана, лугъуда.

Зурба ругунар кІвачерихъ галаз къвезвай кас акурла, Магъриб патан уьлкведин пагъливанрин рикІерик эвел, къуьрерин рикІерик хъиз, гъалаба акатна. Ахпа и гъалаба элкъвена кичІдиз ва абур, вил къулухъ ягъиз, катиз эгечІна. И кар Шарвилидиз хуш хъанач. Ада катзавайбурун гуьгъуьниз гъарайна: «Я гадаяр, куьн гъиниз я?! Амма пагъливанар акъвазнач.

Галудна кІвачерихъ галай шаламар Шарвилиди, галтугна ибурухъ ва са легъеде вири къуна. Къуна вири, хкана ТІуридин майдандал, пачагъ Багъринураз лагъана:

– Гъа ибур тирни, пачагъ, зун анай иниз атуниз мажбур авурбур?

– Эхъ, хва, гъабур тир, – жаваб гана пачагъ Багъринура.

– Бес акІ хъайила, ибур захъай кат вучиззава? За гъеле жуван къуватар алцумнавач хьи?

– А кардин патахъай вуна чпивай

хабар яхъ.

– Чавай виридахъ галаз акъажиз жеда, амма вахъ галаз акъажиз жедач, – са сивяй лагъана вири пагъливанри. – Ви гуж-къуватдив алцумиз жедай къуватар чахъ авач, Шарвили. Вахъ галаз майдандиз экъечІун патал вуна жуваз гъа вун хътин пагъливанар жагъурна кІанда.

– ГъакІ яни?

– ГъакІ я!

– ЯтІа, чун меслят хъайивал, куьне чаз ирид йисуз нехирбанвални чубанвал ийида, чаз ирид йисуз цанарни цада, гвенарни гуьда, – лагъана пачагъ Багъринура. – Ирид йисуз куь пачагъди заз харж гуда.

Халкъдин лугъунриз килигна, чеб Алпанистан уьлкведиз атана къадар авачир къван пашман хъайи Магъриб патан пагъливанри, чара авачиз, ирид йисуз пачагъ Багъринураз къуллугъналда. Ирид йисуз абурун пачагъди чи пачагъдиз харжни гана.

Шарвили хуш хъана, пачагъ Багъринура ам вичиз хвавиле къабулна, лугъуда. ГъакІ Шарвилидиз ада вичин хазина ва пачагълугъвални теклифна, амма Шарвили и кардал рази хъанач.

Гъа сифте юкъуз Шарвили ТІуридин халкъдини вичиз хвавиле къабулнай. А чІавуз, лугъуда, ахътин адетар авай.

Петър Ерезов

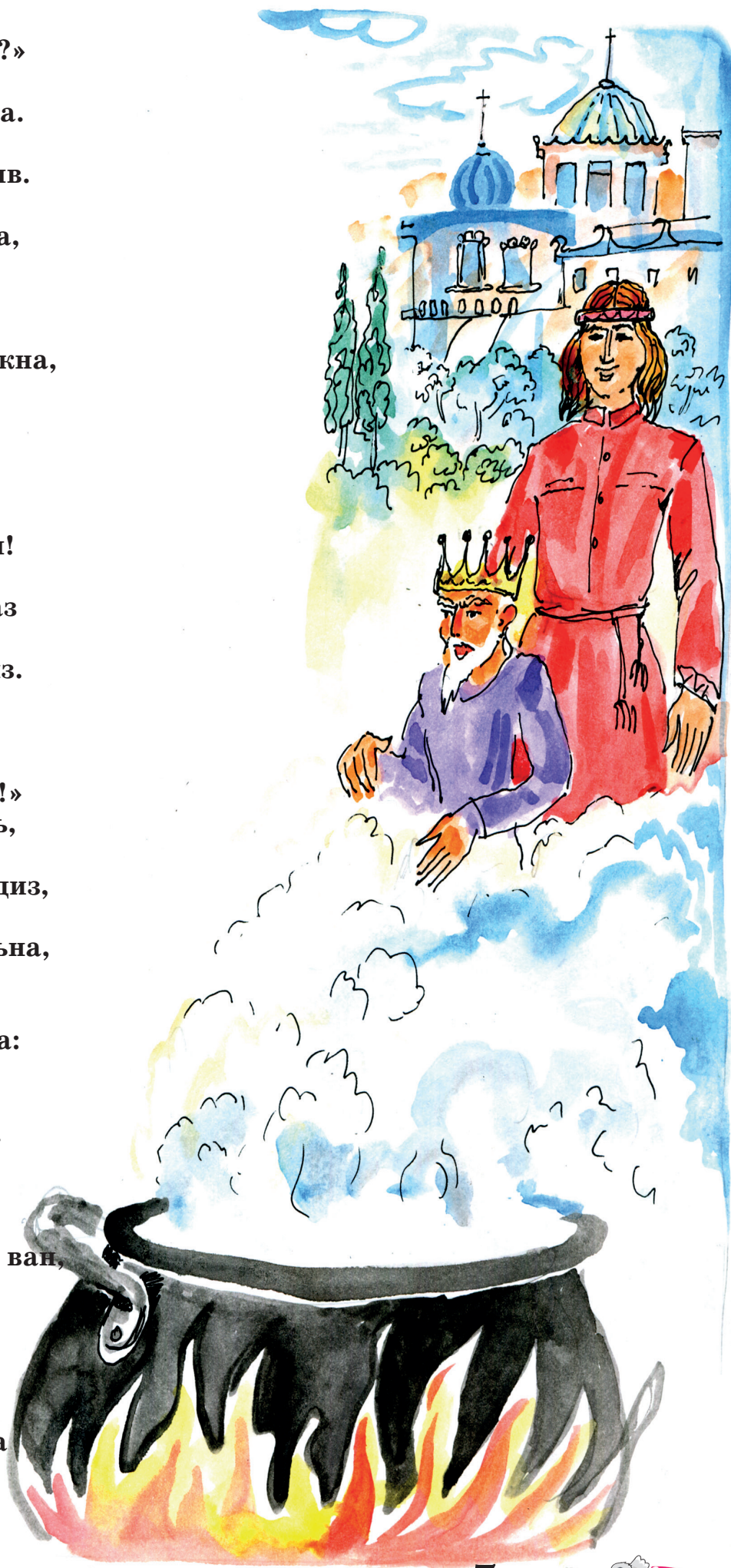
ТАЙЧА-ШИВЪ

(Звез алатосй ну мрайра аба)

Пакамахъ фад тайчади
ИкI лагъана гададиз:
«Сагъиб, бесрай ксайди,
Карна кланда, я хвайди!»
Ивана къвал чухвана,
Чадгунарна, къарагъна,
Дуаярна жаландив,
Фена патав пачагъдин.
Ана цIаллай къажгъанар,
Къваларивни – инсанар,
Файтунчийр, ашпазар,
Къуллугърал алай ксар.
Цуз кIарасар вегъизвай
Иванакай ийизвай
Явашдаказ ихтилат,
Гагъ хъуьрезвай, хъана шад.
Ингъе ракIар ахъайна,
Пачагъни руш атана,
Акъвас хъана са патал,
Вилер алаз къегъалдал.
«ХтIуна пек-лек, Иван,
Жув къажгъанра чухуьх кван!» –
Пачагъди ван акъудна.
Партал вичин алудна
Ивана, гаф талана.
Руша, чиниз яр яна,
Такун патал кас къецIил
Дуьгуьрдик чухнуьхна къил.
Ивана кам виликна,
Къажгъанриз ам килигна
Гъардан къенез, къам чухвас.
«Иван, вун куьз хъанва къвас?» –
Мад пачагъди гъарайна. –
Ая ви кар къиляй на!»
Иванани: «Чан пачагъ,
Жедачни бес зи тайча

Ракъурайт!а иналди,
 Сагърай лугъун паталди?»
 Рази хъана чи пачагъ,
 Гъваш лагъана фад тайча.
 Нуькердини гъана шив,
 Вич къвазна са къерехдив.
 Тайчади тум галтадда,
 Къажгъанра къил атадна,
 Къве гъилера Иваназ
 Ст!аларна, уьфт яна.
 Иван адаз килигна,
 Къажгъандиз къил виликна,
 Муькуьдаз вич вегъена,
 Пуд лагъайдаз хъфена,
 Виридаз акваз-акваз
 Акъвазна ам иер яз,
 Махуна ам жагъиз жеч,
 Къелемдив ам кхъиз жеч!
 Пек-лек алаз, т!арам яз,
 Пачагъ-рушав икрам гваз
 Агатна ам к!убандиз,
 Дамахар гвай са хан хъиз.
 «Аламатар! – вирида
 Гъарай-эвер ийида. –
 Низ акуна, ван хъана
 Инсан ик! жаван хъана?!»
 Пачагъди, хъана ч!алахъ,
 Ийиз туна вич чуплах.
 Вегъинни вич къажгъандиз,
 Ргана ам хъсандиз!
 Пачагъ-руш фад къарагъна,
 Халкъ секиниз алахъна.
 Чин ахъайна рахана,
 Къуллугъчийриз лагъана:
 «Тир пачагъдин им эмир
 Яргъи авун куь уьмуьр!
 Пачагъдин паб жеда зун.
 Рази яни? Де лагъ т!ун!
 Рази ят!а захъ галаз,
 Къабул ая пачагъ яз
 Зи чам!», – рушан кисна ван,
 Ада къалурна Иван.
 «Рази я чун! – вирида
 Сад яз гъарай ийида. –
 Ви бахт патал пачагъ яз
 Багъа язва Иван чаз!»
 Чамра свас гъилел къуна
 Килисадиз тухвана.
 Ана жегъил пачагъди

Руш кутуна некаягдик.
 Тупар ягъна къеледай,
 Къаргъу ягъна винедай.
 Челегар гъиз зумулрай,
 Чехир цана сатулра.
 Ам хъваз, халкъди ван алаз
 Гъарайзавай, чЛун галаз:
 «Сагърай пачагъ, иер свас –
 Чи Пачагъ-руш – пейкер свас!»
 Къвале гурлу мехъер я:
 Чехирдикай селлер я;
 Туьн-хъун алай суфрайрихъ
 Кеф чЛугвазва бакъайри.
 РикI шад я зи! Анаваз,
 Хъанай зун вирт, чехир хъваз.
 Ам спелрай авахъна,
 Сивиз тефиз, гъакI квахъна.

Урус чЛалай элкъуьрайди
 Арбен Къардаш я.

Лампона

Хизри Ильясов

Йикъарикай са юкъуз диде-хъипре вичин хъиз милаймдиз лагъана:

– Гила зун къуъзуъ хъанва, къуватдай аватнава, завай квалин квалыхар ийиз хъжесмач. Вун жуваз килиг гъикъван екеди хъанватла аку: пуд пипен векъихъ хълазва ви къил, къвал, лагъайтла – нацарик. Вун галукъайла, абур юзазва. Жувал чан аламай къван заз ви къвалав гуъзел свас гваз акуна кланда. Чан хва, ваз свас жагъурдай вахт хъанвачни мегер?

Хъипрен шарагдиз вичи вуч жаваб гун лазим ятла чизвачир. Икъван чавалди абурун арада ихътин суъгъбет садрани хъайиди тушир. Къуъзуъ хъанвай диде хъипрен меслят адаз гзаф хуш тир, амма, гъакI ятлани, адаз къадарсуз регъуъ хъана. Вичин и гъал ада гагъ вилер элкъуъриз, гагъ абур акъализ-ахъайиз къалурна. Фагъирдиз са вуч ятлани лугъуз кланзавай, амма адан сивяй акъатайди «къва-къва-къва» хъана. ИкI лагъана, цуклуън тукъуънна, ам кис хъана. Вичин рикIе, марфадин стIал хъиз, бирдан гъахъай шадвал хуъз тежез, ада вичин къил какадар тавуна, клам-шам амукъна. Хиялри тухванвай хъипрен шарагдай къурай цIападин ухшар къвезвай. Адавай вич сагъарай, вичиз, мецихъ галукънамазди цIрадай ветIер, шекер хъиз ширин чепелукъар гуз, вич чIехи авур диде-къиб рикIелай алудиз жедайни? Дидедай багъа адахъ мад са касни авачир.

– Завай ви гафунал гаф эцигиз алакъдани, диде? – лагъана ада табий яз. – Анжах вуна жуван фикиррикай заз лагъ. Руш чи тухумдикай яни?

– Гуъзел вилер авай зи цукъ! Ви рикI гъикъван дугъриди я, – шадвиляй гъарайна диде-хъипре. – Вуна заз кландайвал ийидайди зи рикIиз чизвай. Гъахъ лагъайтла, чи Уьленда ваз лайихлу руш авач, чан хва. И къежей пачагълугъда чи ламу чкадилай зурбади санани авач! Чи мулкунин къуват куркуррани цин чархара ава!

Дидедин гафарин ван хъайила, хъи-

прен шарагдин цукІуьн кьурана. Ам кьах хьана, сивяй са гафни акьудиз хьанач. И чІавуз диде-хьипре вичин суьгьбет рикІивай давамарна:

– Са гьи ятІани гьиссди заз лугьуз-ва хьи, чун Оразгилан лекъвелейни, Аликъазгъанан уьлендилаьни, зилияр яшамиш жезвай кьаналдилай элячІун лазим я. Абурулай анихъ циз вичиз лайихлу, виридалайни тІарам, виридалайни гуьзел руш яшамиш жезва!

Накъ заз ахвар акуна: кьаналдин кьерехдал, берекатлу накъвадал, гьа за лугьузвай Векьин лампа куькІвенвай. Адан беден чини хьиз цІалцІамди, гар хьиз акІаж жедайди тир. Адан вилера муьгьуьббатдин цІай куькІвенвай, а цІун экуьни рекъе авайбурун вилер буьркьуь ийизвай. Ада кьизилдин нулар чукІурзавай. Зун ахваррин тадбирчи Арнудин кьилив фенвай. Ада заз вуч лагъанатІа, чидани ваз: «Жуван бахт ахъаймир! АхъагъайтІа, вуна ви вири уьмуьрда жуван кІулар чухвада...»

– Я диде, ахваррихъ агьун дуьз яни? Ахьтин крар анжах ахварайни аквада, махарайни жагъида. Низ чида Векьин лампадиз зун хуш жедатІа?

– Киса, гаф акат тийидай шараг! Вун хьтин маса кьегьал адаз гьинай гьатда? Адан рикІ, акунмазди, вал ацукьда. Жува жуваз гаф це: кьегьал мураддихъ агакьда. Гьан, вуна лагъ, мадни гьи кьаналдай, яд акъвазнавай гьи лекъвьяй ихьтин тІарам хьипрен шарагдал гьалтда! Афнидал хьиз икьван кьацу хам алайди, хъуьтуьл лацу руфун авайди, зарблу пацарни хци кьармахар авайди! Гьереката, чан хва, са алчах мердимазар валай вилик акат тавурай!

Диде-кьибни адан хва кьанал галай патахъ рекъе гьатна. Физва абур, гагъ хкадриз, гагъ галчІур жез. Ингье, Оразгилан лекъвелейни элячІна, Аликъазгъанан уьлендилаьни, агакьна зилияр авай кьаналдал. Инлай гьикІ элячІда? Эгер зилийрин гьиле гьатайтІа, вири иви хъвана, абурукай хамни кІарабар амуькьда. Амма хьи-

прен шараг руйгдай аватнач. «Къегьалдик гуьлле акатдач!» лагьана ада ва яд ахъайдай къантлардин куклени куклвал хкадарна. Къантлар куьгьнеди, къуьзуь хъипрелайни артух ягълуди ва адан резбени хъипрен рекъверилайни зайифди тир. Гъавилай ам гьасятда агал хъана. Са пай зилияр къуларин а пата амуькьна, муькуь пай ци тухвана.

– Ваз аллагьди къуватар гуй! – лагьана диде-хъипре, вичин хчин сифте къегьалвал акурла.

Ада вич вичихъ агъунваз циз хкадарна. Акл хкадарна хьи, шарп авур ван акъатна. Абуру къайи це чуьхуьнагар авуна. Ци абуруз, типре хьиз, бу-бу-бу сесер акъудна.

Яваш-яваш мичли жез эгечина. Уьлендин ни квай ци гуьгьуьл хъсанарзавай. Гъвади вичини гъа и аламатдин ни члугвазвай. Цицлерин гъалаба квай сесери нянин секинвал члурзавай. Абурун члун галай мандик кваз рикле эрк гъатзавай: «Гьикл жеда жал?»

Бирдан темезхандин пешерин арадай абуралди нацлун кьве клукл хкис хъана. «Гъилер хкажа, куьн чи есирар я!» – гъарайна абуруз, нацлун куклушар хура аклурна. Къисметдиз магълуб хъана кланда. «Квекай аял-

ри писпийар авурай!» – нацлариз себ гана хъипре.

– Башуьсте, ша, – хъуьтуьл, мили, гзаф хуш, аламатдин, амма са тлимил хъвер квай сес хъана абуруз. – Зи тавханайрин варцив куьн хъсан ният аваз атанани, пис?

Килигайтла, абуруз акуна хьи, чеб Векьин лампадин, темезхандин пешерикай раснавай гуьзел утагьдин вилик ква!

– Чан зи гьич садавни гекъигиз тежедай гуьзелрин гуьзел бике! Им зун я, къуьзуь, къуватсуз хъанвай къиб я. Зун ваз икрам ийиз атанва. Захъ ракъаризни варцариз къалуриз тежендай хва гала. Ам за, мичли пиплера хвена, члехи авуна, тахъанайтла, рагъни варз, ам акуна, михъиз зайиф жедай! Чун вакай чи свас ийиз атанва!

Инал Векьин лампади эмирна:

– Нуькерар, къулухъди ахлад!

Нацлун жидаяр табийвилелди къулухъ хъана.

Векьин лампади мадни эмирна:

– Варарин вар, жув жуваз ахъа хъухъ!

Темезхандикай авунвай варар сес галаз ахъа хъана. Къуьзуь дидени хва суварар, еке шадвилер къиле тухузвай тавханадиз аватна. Вуч аламатдинди туширни и дарваз! Адан цларал

алай нехишрай кьил акъудун четин тир. Белки абур Векъин лампадин гуьзел чинилай чкъизвай нураи ара-диз гъизвайтла? Ина гъич са члавузни мичи тежедай хъиз тир. Дарвазрилай анихъ, гъаятда, хъуьтуьл хтирхъамарни нацлар экъечлнавай чкада галатун течиз гъамбал цеквери кваллахзавай. Цай авун патал абуру кбурай цамарни пешер ялзавай. Гъамбаррани затI-матI хуьдай квалера, хилер кбуьнтIел кван къакъажна, раж патал хуьзвай шейэр пай-паяр ийиз, устад пашаз пепеяр тIуьн гъазуриз алахънавай. Векъин лампадин девлетар мукъаятдиз хуьз, шуькбуьнтри вилер алудзавачир. Кбуьзуь дидени хва Векъин лампадин куьмекчийриз гъейран яз килигзавай. Абур чпин хи-

ялрикай мадни гъа са вич вичихъ агъунвай сеслу сесини хкудна:

– Зун адан свас жеда хъи, ни цавай заз цIун тум галай гъед гъайитла! – хважамжамдин нурач чукIуриз, лагъана Векъин лампади.

«И гуьзел къадарсуз такабурлуди я!» – хиялна кбуьзуь хъипре. Дарвазрин иесиди эцигай шартI адаз хуш хъанач. Ада эцяна къайидаказ жаваб гана:

– Чуниниз ягъанатриз яб гуз атанвайди туш! Эгер ваз чир хъана кIандатла, вири Къежей пачагьлугъда чи Уьлендилай артух ламуди авач. Ам чаз чи машгур буба, кукварал авур гъужумра агалкбунар кълурай кьегьал Арнудилай атана! Ам Жими-къарадин ордендизни виридалайни алкIидай, къацIай Уьлендиз лайихлу хъана! Чи мулкунин чилелай Хандин вириз къанал авахъзава!

– Жагъана фурс ийидай затI, – лагъана Векъин лампади такIанвилелди ва вичиз идакай гъяз авачирди кълуриз, клевиз хъуьрена. Гъатта адан вилерай кьуд патаз экуьнин цIелхемар чкIана.

Кбуьзуь къиб михъиз вич вичивай квахъна. Эхирни ада эхиримжи чара акун кьетIна.

– Икъван гуьзел гъуьлни гъатзавайла, ваз мадни вуч кIанзава?! Адахъ гъихътин мергъяметлу рикI аватла акуна кIандай ваз!..

Амма Векъин лампадиз кбуьзуь хъипрен рикI чидачир, муькуь патхъай лагъайтла, ам адаз гъикI чир хъуй? Адаз аквазвайбур вичин вилик аквазнавай, чархар хъиз патахъ кIвачер, Эйбежер еке кьилел алай ахмакьвилелди экъиснавай вилер ва кIарасдин къатI хъиз винел пад къаблаба тир далу тир. Жаваб гун яз Векъин лампади акI вичин чин какур авуна, аламат я, адан и какур чин акъван гуьзел аквазвай хъи, ада акур кас мадни вичел галчIурзавай.

И члавуз ихтилатдик хъипрен гада вич экечIна:

– Инжиклу жемир, диде, – лагъана ада, – За Векъин лампадин шартI-къилиз акъудда.

– Вахъ вуч хъанва, зи хва! Вун ми-хъиз акъулсуз хъанвани?! – къадарсуз кичле хъана диде-хъиприз. – Буна адан терхеба гафариз яб гумир. Ша хъфин чун инай...

Векъин лампади амалдарвилелди вилерив лупІ ийиз туна. АкІ тир хъи, адаз хъипрен шарагдиз вичи ийизвай таъсир ахтармишиз кІанзава. Ахпа амалдарвилелди лагъана:

– КилигинчунвалайвучалакъдатІа!

Абур рахазвай чІавуз цава ЦІун тум галай гъед пайда хъана. Яргъа авайтІани, ада Векъин лампадин экв эзмишзавай хъиз тир.

Къуъзуъ хъипрен хва хабарсуз къаналдив агатна. И чІавуз цІун тум галай гъед, вацран перпилагдал акъахна, садра галтад хъана, къведра галтад хъана ва ахпа ада циз хкадарна. Чими лепейра сирнав авун вуч хъсан туширни! Вичин къецІилвилихъай регъуъ тир хъиз, гъед гагъ пайда жез гагъ мад зурзазвай лепейра чуънуъх хъи-жезвай. ИкІ къуъзуъ хъипрен хци циз хкадарна. Ада, агалкъунривди тум къуна гъед лепедин винел цавуз хкажна. Ам чІехи, хел-хел хъанвай, вични мурцІугдиз ухшар авай гъед тир. Хъипрез вичин пел къайвивилъй «кузвай» хъиз тир. Вучиз и гъетрез цІун тум галайди лугъузватІа ам гила гъавурда акъунвай.

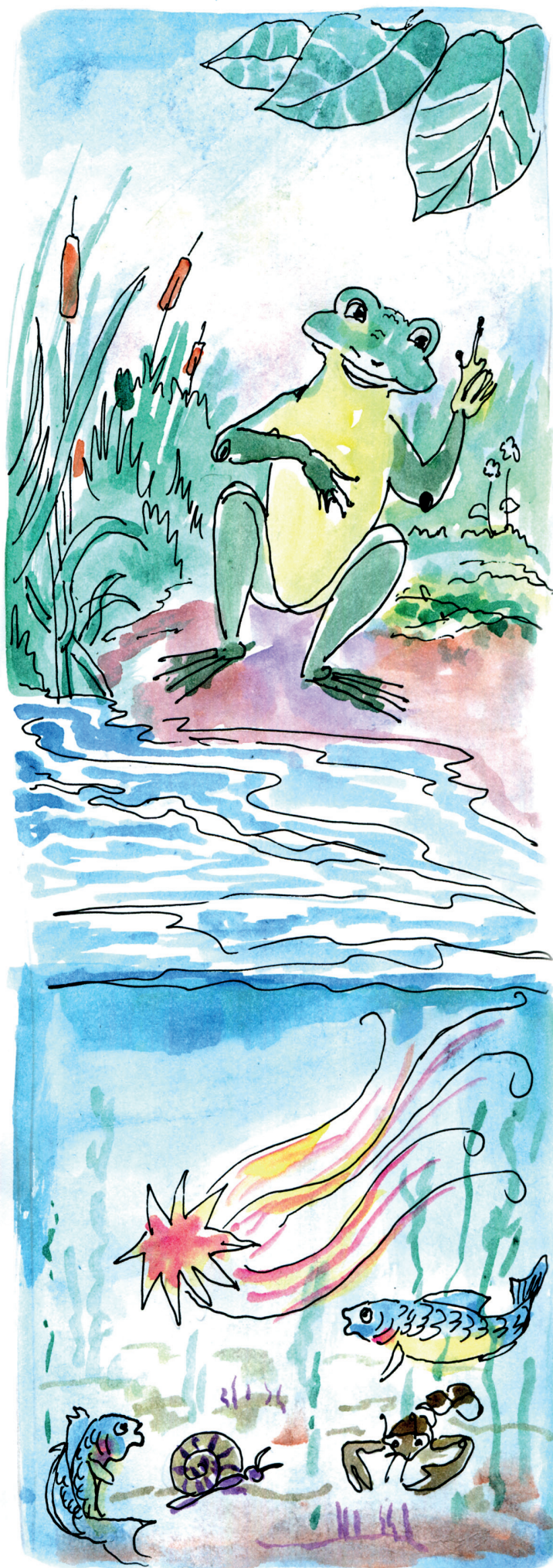
ЦІун тум галай гъед цава къуна, къиб къерехдиз экъечІна. Гъетрен экуъни къуд пад, гъар са мичІи хъиткъер ишигълаван авуна, виридаз шадвал гана. гъатта къуъзуъ диде хъипрени вич жегъил-жаван хъиз кІубан яз гъиссна.

Къегъал хъипре и умудлу гъед Векъин лампадиз багъишна.

– Къабула зи савкъват, чІехи бике! – лагъана ада ягъанат квай сесиналди.

Векъин лампадиз ишигълаванвилелди цІун тум галай гъетрев гъуъжетиз кІанзавай, амма нур, экуънин лепегуз, яваш-яшав туъхуъзвай.

– Заз жувахъ ихътин алакьунар авайди чидачир гъа! – кІевиз лагъана къуъзуъ хъипрен хци. – Вучда за гила Векъин лампадикай?

КЪУЪР

Зунни диде туквендиз фена. Дидеди лагъана: «Исятда за ваз са жибин ацлай къенфетар къачуда.

– Заз къенфетар кляндач, заз атла лацу, япар яргъи къуър клянда.

– Къуър за ваз зи иски палтудин ценцикай куьда, туквенда авайдини са яргъал халади квенвайди

я, де аквади ваз, гъихътин къуър жедатла.

Чун клявализ хтана. Къенфетар къене павидло авайбур тир. Абур тлуьна зи сарар рувана, завай нянин хуьрекни нез хъхъанач .

Дидеди лагъана: «Вун ксус, зи хва, ваз хиве къур къуърни ви къвалав

жеда». Зун ксана. Экуьнахъ, вилер ачухнамазди, зи рикел къуьр хтана. Диде кIвале авачир, ам кал ацаз фенвай. Пенжер ахъа тир. Пенжерда авай цуьк авай къапунин къулхъай заз къуьр килигзавай. адан вилер чапрасбур тир. Заз, катна фена къуьр къаз кIан хъайила, ам зи, гъил галукънамаз, пенжердай гъаятдиз аватна. Зун шехъна. Зи ванцелди кIвализ нек авай бедрени къуьрни гваз диде хтана Шехъмир, хва, ингъе ви къуьр.

Исятда дидеди ваз некни гуда. Махпурдикай раснавай къуьрен далуда са шумуд тIекв авай. Спелар гамишдин чIарарикай раснавай. Зи чин акур дидеди лагъана:

– Пенжердай аватай къуьрел, хва, чIижер элкъвена, абуру адан далудиз хузар сухна, къуьрез тIар хъанва, ам гъилерал яхъ. Заз къуьрен язух атана. Къуьрен вилел нагъв алай. Дидеди зи накъвар михъзавай, за къуьрен накъвар михъна. Къуьрен чапрас вилер, гъарма санихъ килигиз бахтлу тир. Хъурай вичиз махпурдикай раснавайди, гила зунни къуьр дустар я.

Айвазни Гуьльназ

Сейфуддин
Мамьназов

Айвазни Гуьльназ
Ахцега аваз
Акунай накъ заз.

Сад кӀелед хивел,
Сад кӀане – чилел,
Вилер – чеб чпел...

Хуьз тахьай кьарай,
Айвазай цӀарай
Акъатна гьарай:

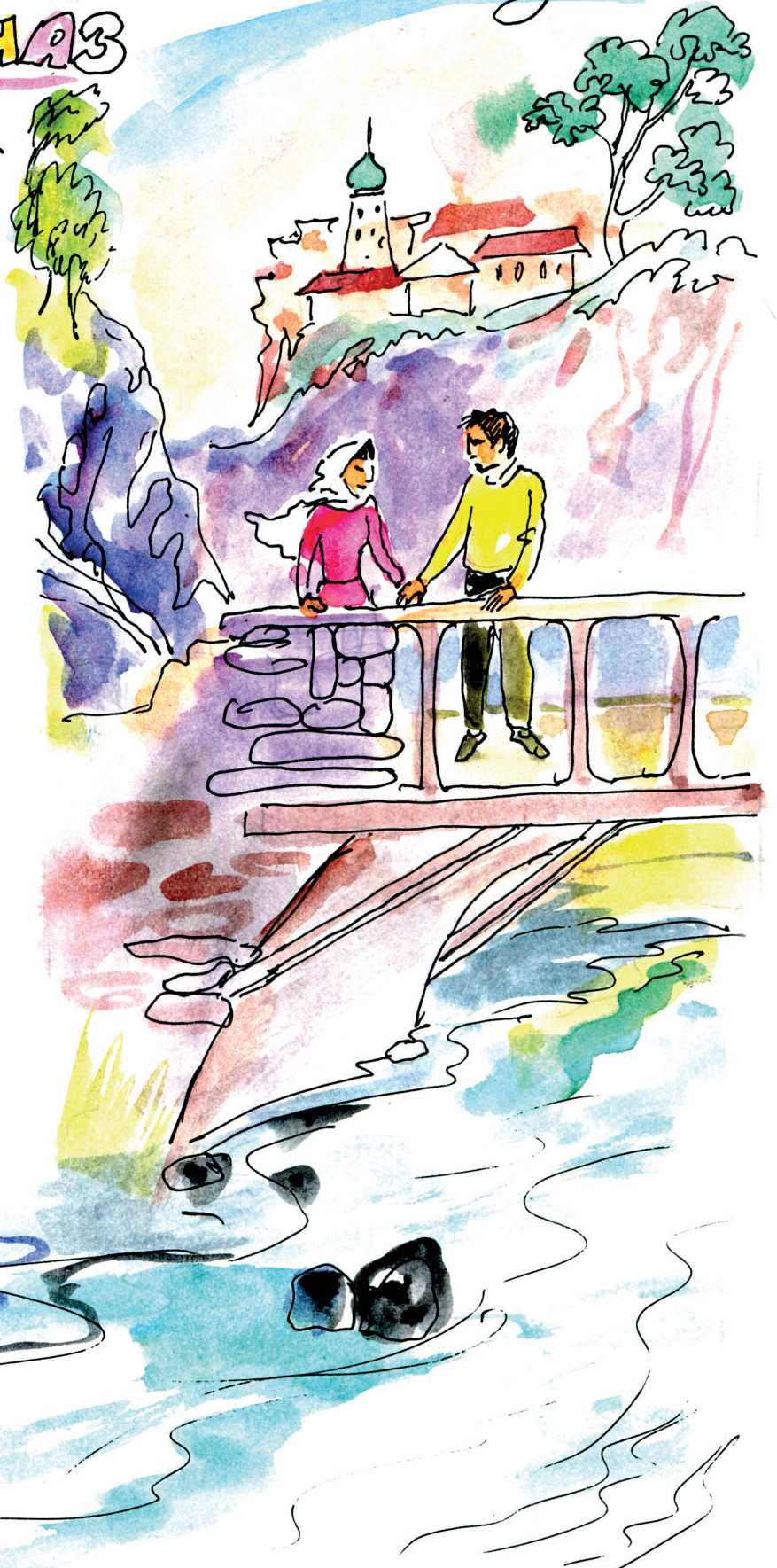
Гуьльназ!
Гуьльназ!
Гуьльназ!

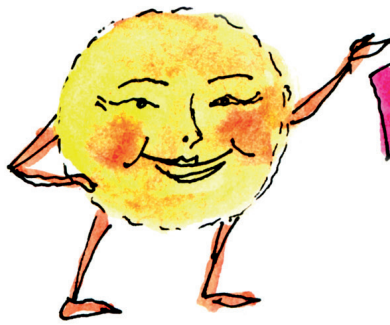
Дуст акур чӀавуз,
Гуьльназан, шаксуз,
Гъил фена цавуз...

Тахьана акъваз,
Зарб-гьерекат кваз,
Авахьна Айваз.

Шарвилид чилел,
Ахцега муькъвел
Гъалтна чеб чпел...

Бахтлу кьве жегъил
Акур; гъиле-гъил,
Яна за шикил.

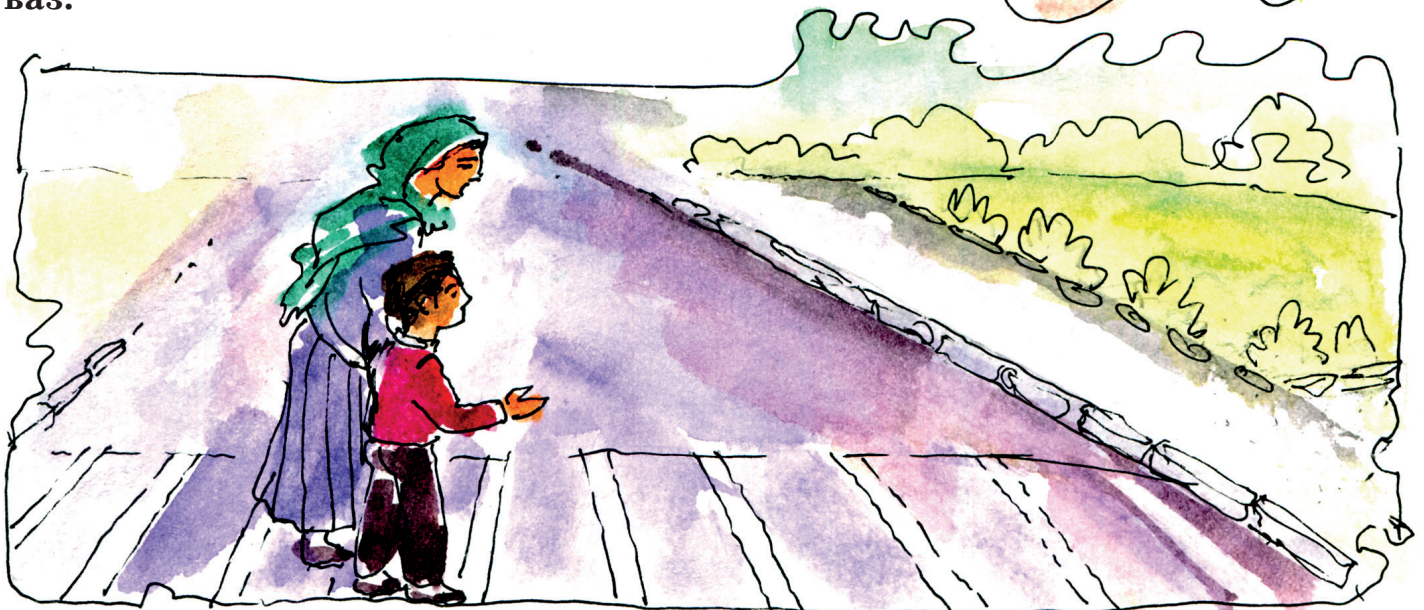

КІВАТ/И-К/ВАТ/АШ

Хийирлу кам.

Тапшуругъ агакьунихъ кваз бицлекар дафтаррал алгъана. Акуна-такуна бязибур къвед лагъай чинризни экъечІна. Амма дакІардихъ галай партада ацукьнавай Селиман вилик квай табагъдилай сочинение алатна амукънавай цІегъни бацІи хъиз, килигиз хъана: «Хийирлу кам». СакІани гададивай абур тести-къардай къетІен келимаяр жагъуриз жезвачир. Сочинение кхъена кІанзавай. Ийир-тийир хъанвай Селима къецихъ вил яна. Бирдан адаз гъилера гичинар аваз къуюдилай хквезвай, юкъва чам гана, суал ишарадиз ухшар хъанвай са къари баде акуна. Гуя вич-вичелай гададин гъил хкаж хъана. Муалимдини экъечІдай ихтияр гана. Селим дафтарар кІватІ хъийидай арада хтана акъатна.

— Баркалла, Селим, — лагъана муалимди. — Идай ваз лап виридалайни виниз къимет эцигиз жеда. Маншаллагъ ваз.

Ингъе, ик!

Багда къекъвезвай биџи Селмидиз са хилел аламай къве пџини акуна. Ада тадиз абурукай вичин стха Кџватџи-Кџватџашаз мушту-лух гана.

– Чаз гьардаз сад, – лагъана биџи руша стхадиз.

Зирекдиз тарцизакъахай Кџватџи-Кџватџаша къве пџинидикай сад тадиз сивиз вегъена.

– Яъ, – стхадин гъилевай са пџинидиз килигна вах ам тарай эхвичџайла. – Ана къвед авайди тир хъи!

– Сад завай тџуьн хъана, – хиве къуна стхади.

– Гъикџ! – тадиз хабар къуна ваха.

– За ваз гъикџ лугъун! Ингъе, икџ! – стхади амай амачир са пџинини вегъена сивиз туйкъуьмна...

Чешне

– Я Мурад, чџехи хъайила вуна гъахътин пеше хкъада?

– Закай складчи жеда, чан малим?

– Яда, вирида алимвал, летчиквал, устџарвал хкъадайла, ваз а складчивал куьз хуш хъанва?

– Зи буба складчи я, чан малим, гъар хкъедайла гагъ са кџаш ниси, гагъ са баллон чџем гъайила, чи къџени кџвал аџџай къеч хъиз хъанва. Бес вунани «диде-бубадила чешне къачу» лагъаначирни?

Вафалу дуст

– Я Мурад, вун накь мектебда вучиз авачир?

– Накь чал дуьшуьш атана, чан малим.

– Вуч дуьшуьш, а куьн вужар я?

– Зи дуст Алиди гьубжетра гьатна цлалай хкадарна, няс алукьна, нерай иви атана. КIватI хьанвай аялар цлалай адал хьуьрезвайди эхиз тахьана, зани цлалай хкадарна.

– АкI вучиз, яда?

– Бес дуст хьайила, дустунин дерт кьезилардачни, чан малим?

Чара кас

– Я ба, зун ви хтул мусалай я?

– Ви диде зи хцин свас хьайида-лай кьулухъ, чан хтул.

– Бес а ви хцин свас жедалди зи диде вуж тир?

– Ам вини мягьледа авай Имран халудин руш тир, хтул.

– АкI хьайила ам чи чара кас я ман.

КЪРНИ НИЯТ

Мектебдай хтай Мурадан чин чѳурузвай. Адан дневникда муаллимди ихътин гафар кхъенвай: «Тарсара шандакързава, рушарин кифер акъажзава».

– Ана гьикІ хъана, хва – жузуна дахди, – Вуна нин кифер акъажна?

– Зи къвалав ацукънавай Перидин кфер, дах.

– Вучиз акъажнай на, адан тахсир вуч тир?

– Тахсир ваъ, я дах. Бес вуна гъвечІи чѳавуз зи дидедин кифер акъажайди я лагъаначирни?

– Лагъанай, ахпа?

– Ахпа заз чѳехи хъайила, закайни Перидикай бубани диде хъана кІанзава.

СЕВРЕН ХТУЛ

– Чѳехи буба, – лугъузва Мурада, – вун кавал къачуна айвандик вучиз физва, ваз кІвале ксудай чка авачни?

– Зун сев я, чан хтул, кавални – зи магъара.

– АкІ ятІа, зун вахъ галаз кавалдик ксуда ви магъарада. Вун сев хъайила, зун севрен хтул жезвачни?

ЦИЦИБ - КАКА

– Я, Мурад, ви кбилиз акбул мус къведа, чан хва?

– Тарсар кІелайла, чан малим.

– Бес вучиз кІелзавач вуна тарсар?

– Акбул авачирвиляй, чан малим.

– АкІ хъайила вуч авуна кІанда?

– А суалдиз гьелелиг садавайни жаваб гуз хъанвач, чан малим, «цициб-кака» хътин месела я ам, цициб тахъайла

кака жезвач, кака тахъайла цициб. Гьим сифте я, гьим ахпа

– садавайни лугъуз жезвач.

ГЪАР СА КІВАЛЕ СА АДЕТ

– Мурад, ваз кбил туькІуьрун вуч ята чидани?

– Чида. Хуьре мехъер авайла дидени, вахни, гуьзгуьдин вилик кбил туькІуьрна, кІвалаяй экъечІзава.

– Вун авам я, тха. Кбил мехъерик фидайла ваъ, мехъерикай хтай пакадин йикъуз туьхкІуьр хъийизвайди я. Вични бубади. Дидедизни вахаз ам гьич герекни къвезвай кар туш.

– Ам куь кІвалин адет я жеди, чи кІвале чи адет ава, дуст кас.

Къез чидани?

Гъар са дувул авай, тарих авай миллетдиз пак затлар жеда. Чи пак затларикай сад чи эпос. Шарвили я. Гъиндусрин дегъ заманайрин эпос «Махабхарат» я. Ам цѐмуьжуьд ктабдикай ибарат я. Яргъал ала-тай заманайрикай махар, риваятар, къисаяр санал кѐватѐнава. Ам чи девир алуькьдалди агъзур йисан вилик арадал атанвай ктаб я. Гила куьне адан тѐварцѐиз фикир це: «Махабхарата» – яни «Махар харада», «Махарин хара».

«Мах» гаф лагъайтѐа чи лезги чѐала лап бинедлай авай гаф я, а гафунин дувул лап деринрай къевезва. Къатѐузвани куьне?

Мад са мисал гъин. Гъиндусар патал Буддади кхъенвай мад са пак ктаб ава. Адан тѐвар «Карма» я. А ктабда инсанрин къатѐунрикай, къанунрикай, алакьунрикай, амалрикай кхъенва. Алимри санскрит чѐалай элкьуьрайла «Карма» «Каравун» яз акъатзава. Фарс чѐалални мана гъам жезва. Фикирлу жедай делилар яни?

Гъиндистандин са къебеладин тѐвар «Курувияр» я. Курувияр-Куьревияр?! Гафарин манадив рикѐ гваз эгечѐайтѐа, тарихдин рекъера мукьуфдив къекъвейтѐа, низ чида чаз гъикъван делилар жегъидатѐа.

Махабхарат

Курувияр

Карма

Мад сефер Нуьгь пайгъамбардин луьтведикай.

Якъин хьи, квез Нуьгь пайгъамбар лагъана ван хъана. Хъанани? Дуйнъядал яд акъалтайла и Нуьгъа вичиз са луьткве ийида къван. Ацукьда Нуьгь пайгъамбар луьткведа. Чан къутармишиз. Ада са зурба кар авуна. Текдиз вичин чан къутармишнач. И дуйнъядал алай къван чан алай гъайванрикай, къушарикай, гъашаратрикай гъардакай къвед вичин луьткведа ацукъарна. Акьуллу кар авуна. Тухум хвена, жинс хвена. Гила аку ман вуч хъанатIа.

Яваш-яваш яд алахьда, куьрелди са гьи ятIани дагъдин кукIуш цикай хкатайла, Нуьгъа вичин луьткве гъа и кукIушдал акъвазарда. Лугъунрай, и кукIуш Арарат дагъдин кукIуш я. И дагъ Туьркияда ава. А дагъдилай башламиш жезвай чIехи ва гуьлуьшан дере лагъайтIа, Эрменистанда ава.

И Арарат дагъдин кукIушдиз Америкадин са экспедиция хкаж хъана. А йис Туьркияда вирида-лайни къурагъ йис хъана. Арарат дагъдин кукIварал алай муркIар цIранваз хъана. Лугъунрай, гъа кукIушдал Америкадин экспедициядиз Нуьгь пайгъамбардин луьткве жагъанва. Гила иниз Америкадай археологар къведа. Яш чириз. Луьткведин. Им гъа Нуьгъан девирдин луьткве яни, тахъайтIа зарафар яни?

Амма гьелелиг абуруз Туьркиядин къилевайбуру и кар чирдай ихтияр гузвач.

Имуча - муча?

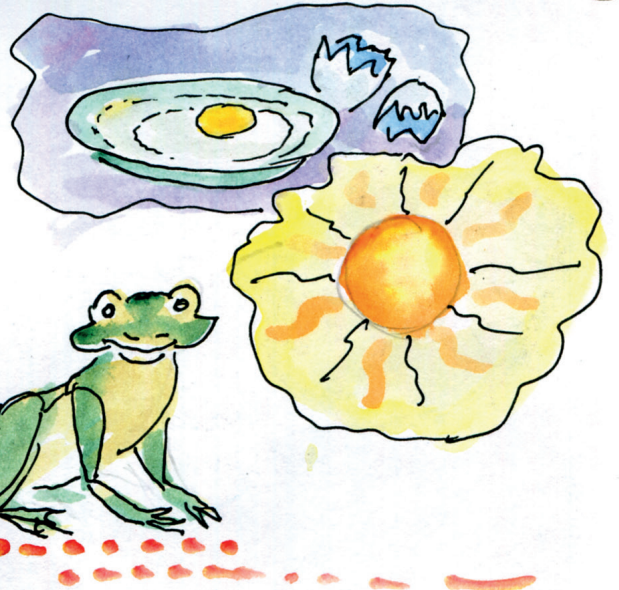
Гагъ ранг я, гагъ никІин мешреб,
Туьк алай къуш (туш гъа уьрдег)
ХъайитІа пуд гъарфунихъ - а,
Ам бедбахтвал жеда, бела.

Багъда адаз чка жеда,
Гъилера чин югва жеда,
Фараш хъана къада там,
КІани касдин тІвар я ам.

Къене жеда какадин,
Вирени вич аквади.
РикІ алай ранг экуьнин,
Булушка я ракъинин.

Къаткида чи кІвачерик,
Недач, чалдач верчери.
Дамах я ам пенжеррин,
ГъакІни гуьзел бикейрин.

Таразни ава, дагъдизни,
Ам вичел алайла дахдизни.

Турфандизни ци винел къадайди,
Верчер гзаф хъайила хадайди.

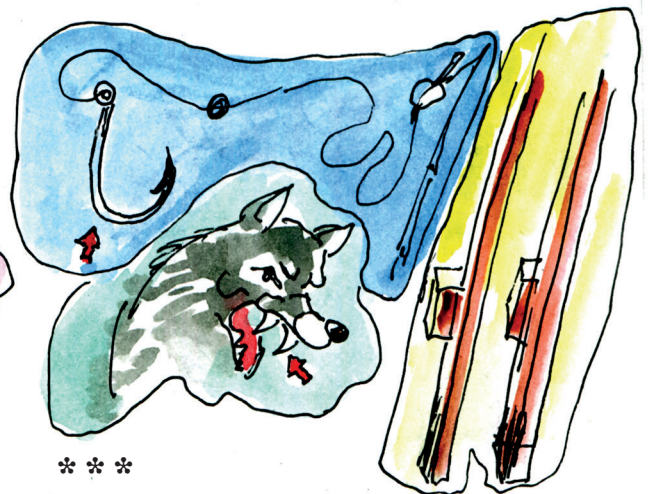
Халичадал къублерда,
Салан мешреб, иерди,
Бустандани аквада,
Чун ам гьалчиз къугъвада.

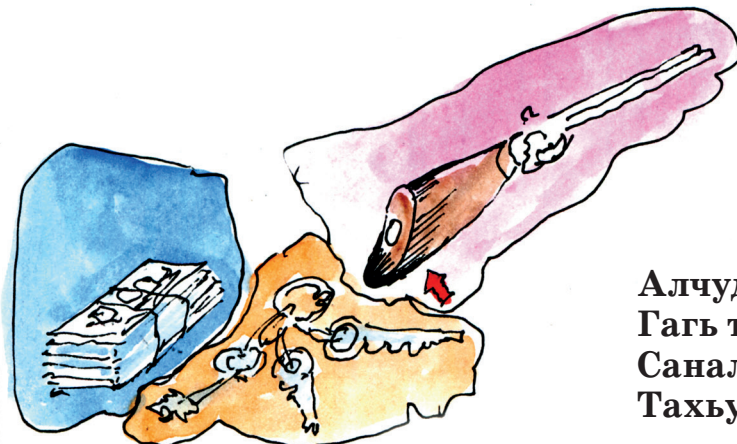
Ам суьруьдин къиле жеда,
Чи бадедин гъиле жеда.

Балугъчидин алат я,
Жанавурдин сивева.
«Кивачин къапар» къетленбур,
Къар авайла бегъембур.

Алчуд жеда куьрпедал,
Гагъ тум жеда яракъдин,
Санал киватда куьлегар,
Тахъуй лугъуз суракъда.

Соколёнок

ISSN№0206-7978

Кард

5/2017

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г.
выданный управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Оформление обложки З. Даганов

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3,71.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 03.10.2017г.
Тираж 573 экз.
Заказ №99.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии:
367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколенок» и «Литературный Дагестан».
Адрес редакции и издателя:
367025, РД, г. Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная

